

1530 lag dat namelijk onder water. De Klerk bespreekt de verkaveling, de aanleg van (uitsluitend rechte) wegen, waarom dit zo is gebeurd en wat dit voor de bedrijven betekende die zich op die kavels gingen vestigen. Ook bespreekt hij het verschil in kleur, dat te maken heeft met de verschillende ambachtsheerlijkheden. Vervolgens belicht hij nog een enkel detail, zoals de ligging van een stelling in het buitendijks gebleven deel van het gebied.

Bij kaart 13 (pp. 46-47) laat hij zien hoe Colijnsplaat als nieuw polderdorp nauwkeurig werd ingepland. Hetzelfde gebeurt met het dorp Zaamslag (kaart 23, pp. 66-67) en Sint-Philipsland (kaart 36, pp. 94-95).

Ook bespreekt de auteur kaarten uit ommelopers (everingboeken of landregisters). Dit is de voorloper van de kadastrale kaart. Perceel voor perceel werd opgemeten, ingetekend en vermeld met gebruiker, eigenaar en grootte. Op de kaart worden vorm en ligging duidelijk. Dit soorten kaarten zijn nrs. 26 en 27 (pp. 74-78).

Uiteraard zitten er ook bekende kaarten in de atlas, zoals de Pourbuskaart, de kaart van de Westerschelde gemaakt door de Franse admiraliteit (Beautemps-Beaupré), een stadsplattegrond door Van Deventer, een overzichtskaart van Zeeland uit de zestiende eeuw. Ondanks dat zit er veel nieuws, interessants en vooral erg mooi materiaal in deze atlas. Bovendien is de tekst erg helder en vlot te lezen.

Is er dan niets af te dingen? Natuurlijk, je kunt vragen stellen bij de selectie. Wie de provincie Zeeland als geheel beschrijft, dient aan elk gebiedje aandacht te besteden. Dit gaat vaak ten koste van de kerngebieden: Walcheren, Zuid-Beveland en Zeeuws-Vlaanderen. Verder valt het op dat er weinig aandacht aan de kaartmaker is besteed, de nadruk ligt op de kaart zelf.

Geen boek zo goed, of er zitten wel foutjes in. Op pagina 67 vermeldt de auteur dat Zaamslag in 1650 is ontstaan, op pagina 7 weet hij het niet meer en wordt het rond 1648, terwijl de Zaamslagpolder in 1649 werd ingedijkt. Typische namen, zoals verloren cost en Rapenburg op stadsplattegronden worden niet nader verklaard. Kortom, hier en daar valt er wellicht nog wel iets aan te vullen of te verbeteren, maar dat neemt niet weg dat deze atlas een grote aanwinst is voor onze kennis over soorten kaarten in het algemeen en Zeeuwse kaarten in het bijzonder.

ADRIE
DE KRAKER

J.H. Noteboom, *Verkwanseld Erfgoed. Landbouwbedrijf van de Gemeente Groningen bij de Dollard, 1896-1986*. Profiel Uitgeverij, Bedum 2013. ISBN 978-90-5294-546-0. 312 blz. Geïll. € 29,95.

Het sterk autobiografische boek van J.H. Noteboom gaat voornamelijk over de wijze waarop de stad Groningen als eigenaar van uiteindelijk 1.900 hectare land in de Dollarpolders dat liet exploiteren en hoe daaraan in de jaren 1984-1986 een eind is gekomen. Voor ons van belang is de wijze waarop dit bezit werd uitgebreid in de loop der eeuwen en welke rol de stad Groningen speelde op het gebied van de lokale waterstaat. Wat laatste betreft is van belang hoofdstuk 2: 'Ontstaan van de bezittingen', waarin de auteur een overzicht geeft van de inpolderingen vanaf 1619 tot aan het einde van de negentiende eeuw. Verder wordt in hoofdstuk 3 (p. 29 e.v.) de bedijking van de Carel Coenraadpolder in 1924 besproken en hoe die in exploitatie werd genomen. In de crisisjaren werd verder nagedacht over tewerkstellingsprojecten in het kader van landaanwinning (hoofdstuk 4). De volgende hoofdstukken gaan vooral over de landbouw, uiteenlopend van technische zaken tot financiën. Maar op tal van plaatsen komen aspecten van drainage aan de orde en zelfs plannen tot verdere inpoldering van de Dollard (pp. 137-138). Vanaf hoofdstuk 17 bespreekt Noteboom hoe de exploitatie van de stad Groningen werd beëindigd. Oorzaak van deze verandering was de slechte financiële situatie waarin Groningen verkeerde. Er diende in de jaren 1984-1986 te worden bezuinigd en deze doelstelling kon worden gerealiseerd door de stadsbezittingen in de Dollarpolders af te stoten. Zij leverden name-

lijk jaarlijks veel minder op dan de norm door B & W gesteld (p. 234). De laatste oogst van het stadsdomein werd in 1986 binnengehaald.

Noteboom was nauw betrokken bij het stadsdomein als een van de leidinggevendenden sinds 1961 (p. 120) en vanaf 1966 als directeur (p. 153). Deze nauwe betrokkenheid komt tot uiting in de cursief gezette tekst, waarin hij per tijdsspanne ook zijn persoonlijke verhaal vertelt. Het behoeft geen verder betoog dat de titel *Verkwanseld erfgoed* slaat op het te loorgaan van het stadsdomein, iets waarmee de auteur grote moeite heeft gehad.

Het boek is rijk voorzien van afbeeldingen, veel inkijkjes in de landbouw van de vervlogen decennia en veel personen worden in beeld gebracht. Het boek is voorzien van een beperkt aantal noten; een literatuurlijst en register ontbreken.

Verkwanseld erfgoed is niet het eerste boek dat aandacht aan de Dollardpolders schenkt. Het is wellicht goed om ook de publicaties van Schroor en Knottnerus te lezen over deze materie.